

Пашенцев О.І.

УДК 502.34 + 504.064

**РОЗПОДІЛ ПРАВ НА РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ПРЕВЕНТИВНОГО ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО
СЕРЕДОВИЩА**

Соціально-економічний розвиток припускає вивчення стану охорони навколишнього природного середовища (НПС) і засобів боротьби з її забрудненням продуктами техногенного походження, попередження погроз зменшення природних ресурсів. Аналіз причин погіршення якості довкілля і ефективності впливу економічних інструментів регулювання природокористування знаходиться в основі створення життєдієвої політики, яка спрямована на поліпшення стану природного середовища та раціональне використання природних ресурсів. Але ця політика передбачає застосування деяких підходів, які зможуть не тільки забезпечити послідовний економічний ріст, але й зберегти ресурси для майбутніх поколінь людства. У цьому зв'язку питання, яке розглядається є актуальним на сьогодні.

Питання збереження і раціонального використання природних ресурсів розглядалися в роботах багатьох учених. Так українських вчених С. Р. Бабюк відзначає, що «збереження природних ресурсів можливо тільки за умов застосування економічних методів відносно суб'єктів господарювання» [1, с.23]. Можна погодитися з цією точкою зору, тому що саме ці методи дають найбільш позитивний результат. Російський учений Л. Р. Данилов доказує необхідність створення таких умов існування суб'єктів господарювання, які забезпечують «паритетное развитие природной среды и предприятий» [2, с. 45]. Але це дуже складне питання, тому що в данному випадку потрібно вирішити комплекс завдань не тільки економічного, але й технічного, правового, інституціонального характеру. Більш конкретніше висловлюється казахський учений А. Р. Заміров, який відзначає, що «решение проблемы охраны окружающей среды лежит в плоскости выполнения экономических интересов субъектов хозяйствования. Отсутствие конфликтов между ними способствует нахождению взаимопонимания не только между ними, но между ними и природой» [3, с. 56]. Але незважаючи на наявність публікацій по питанням раціонального використання природних ресурсів ще залишаються ті проблеми, які недостатньо досліджені. Це надає автору можливість запропонувати своє бачення вирішення проблеми захисту навколишнього природного середовища за допомогою економічних інструментів. В цьому зв'язку метою даної наукової статті є обґрунтування підходів щодо розподілу прав на ресурсозбереження між економічними суб'єктами.

Сучасне суспільство виробляє велику кількість товарів і послуг, споживаючи при цьому значну кількість природних ресурсів, але одночасно забруднюючи навколишнє середовище різними відходами. Чим більше виробляється товарів і послуг, чим вони якісніше та різноманітніше, тим комфортніше почуває себе людина. Як відзначає білоруський економіст Р.С. Шор, «сьогодні поняття престижності життя змістилося в бік споживання, і саме воно визначає економічний добробут» [4, с.189]. Можна погодитися з цією точкою зору, тому що сьогодні просліджується прагнення людини одержати більше матеріальних благ за рахунок зневажливого відношення до довкілля, що приводить до негативних наслідків. Однак, останнім часом відбулася трансформація світогляду. Суспільство усвідомило необхідність розгляду своєї економічної діяльності через призму збереження природного середовища. Тому сьогодні соціально-економічний розвиток припускає вивчення стану довкілля та методів боротьби з його забрудненням продуктами техногенного походження, де особливе значення має превентивний захист навколишнього природного середовища.

Як відомо, в основі економічної теорії природокористування лежить протиставлення двох категорій: економічна корисність споживаних послуг і збиток, який зв'язаний зі зміною стану природного середовища. Корисність благ залежить від потреб суспільства, причому межа корисності прагне до повного насичення. Економічна ефективність досягнення оптимального рівня споживання благ визначається витратами праці, природних ресурсів, матеріалів. При цьому нарощування додаткової кількості благ приводить до росту витрат і росту тиску господарюючих суб'єктів на довкілля. Тривалий час в основі охорони навколишнього середовища лежала оцінка забруднення за ПДК і ПДВ. Ці межі встановлені нормативно, що сприяло деякому обмеженню на обсяги викидів і види забруднюючих речовин. Однак, витрати суб'єктів господарювання на очищення викидів не рівнозначні. У зв'язку з розходженнями у технології, токсичність та обсяги викидів забруднюючих речовин істотно відрізняються. Тому витрати суб'єктів на природоохоронні заходи з метою доведення кількості викидів до норми можуть змінюватися в широкому діапазоні. Це ставить підприємства у нерівні умови і сприяє зниженню їхньої конкурентоздатності. Не виключає цей недолік і застосовуване в Україні ліцензування на обсяг викидів забруднюючих речовин. Кількість ліцензій, які видаються комітетами з питань екологічних ресурсів повинно відповідати економічно виправданому рівню забруднення навколишнього середовища. До того ж цей рівень повинен забезпечити життєдіяльність і стійкість екологічної системи та не перешкоджати відтворенню природних ресурсів. Крім того, більш могутні господарюючі суб'єкти одержують дозвіл на забруднення у великих кількостях, при цьому не досить піклуючись про зниження свого негативного впливу на довкілля. В цих умовах пріоритет повинен бути відданий тим підходам, що забезпечать рівні умови взаємин між господарюючими суб'єктами та навколишнім середовищем.

У зв'язку з розвитком і удосконаленням ринкових методів господарювання в Україні, питання попередження негативного впливу підприємств на довкілля повинно також носити ринковий характер. У

цьому випадку зникає можливість нераціонального використання природних ресурсів, виникає необхідність і прагнення підприємств до інноваційних розробок технологічного процесу, що приводить до зниження викидів забруднюючих речовин і зменшенню тиску на навколишнє середовище. Тоді ринок доцільно використовувати для більш ефективного досягнення заданої якості довкілля. При цьому роль держави, на погляд автора, полягає у регулюванні через встановлення та контроль рівнів забруднення, а роль ринку - у пошуку оптимального методу їхнього досягнення та забезпечення раціонального використання асиміляційного потенціалу природного середовища, під яким доцільно розуміти здатність довкілля сприймати різні антропогенні впливи без зміни основних властивостей НПС. В основі цього підходу повинен лежати економічний стимул ресурсозбереження. Досліджуємо цей підхід більш докладно.

Розподіл прав на ресурсоспоживання можна розглядати, як розбиття потенціалу репродуктивності територій між контрагентами економічної діяльності. У цьому випадку захист довкілля може здійснюватися на основі угод між власниками та зацікавленими суб'єктами. Тоді їх можна розглядати, як опосередкованих власників репродукційного потенціалу територій, тобто один - це господарюючий суб'єкт, а інший – орган місцевої влади, у власності якого знаходяться земельні ділянки, водні ресурси, надра, що піддаються впливу з боку господарюючого суб'єкта при здійсненні своєї діяльності, а також при розміщенні відходів виробництва.

Згідно рис.1, обидва суб'єкта володіють потенціалом репродуктивності в межах стійкої рівноваги екологічної системи. Припустимо, що один господарюючий суб'єкт володіє полігоном відходів, що перебуває на балансі місцевих органів влади, а інший – орендує земельні ділянки, які можуть використовуватися для сільськогосподарського, рекреаційного та іншого призначення. Тоді власник полігона зацікавлений у збільшенні, накопиченні та розміщенні відходів, тому що від їхньої кількості залежить його прибуток, що характеризує пряма 1. Причому вона може бути продовжена до визначеної межі, що встановлює екологічна ємність території. Однак, це суперечить інтересам іншого суб'єкта господарювання, тому що вплив відходів, які розміщені на полігоні, приводить до погіршення ландшафту території, забруднення атмосферного повітря, водних об'єктів при впливі зливових вод. Тоді можливий прибуток суб'єкта від оренди земельних ділянок характеризується прямою 2. Щоб виключити конфлікт між ними, необхідно узгоджене рішення, яке б відповідало інтересам обох суб'єктів. У цьому випадку власник полігона скорочує обсяг розміщення відходів до деякої величини C_3 , що відповідає рівню рентабельності та забезпечує йому прибуток (пряма 4).

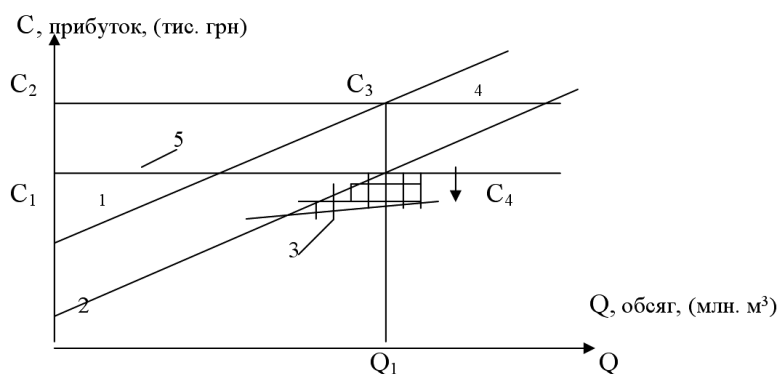

Рис. 1. Структурно-логічна схема розподілу прав на ресурсозбереження

Господарюючий суб'єкт одержує деяку компенсацію C_4 , яка повинна бути не менше ринкової ціни послуг з оренди земельної ділянки. Таким чином, власник полігона, не вичерпавши репродуктивність своєї території, продає частину своїх прав на забруднення довкілля. Господарюючий суб'єкт, одержавши ці права, створює прийнятні умови для оренди земельної ділянки, яка знаходиться у його розпорядженні згідно договору протягом визначеного періоду часу. Такий підхід дозволяє вирішити двоєдине завдання. З одного боку, економічне – досягнута згода між суб'єктами господарювання відносно їх паритетного розвитку. З іншого боку, екологічне - можливо зниження антропогенного впливу на навколишнє середовище шляхом перерозподілу прав на ресурсозбереження.

Висновок. Запропоновано підхід розподілу прав на ресурсозбереження, який дозволяє вирішити питання забезпечення економічного росту та зниження навантаження на довкілля, що призведе до поліпшення її загального стану.

Джерела та література:

1. Бабюк С. Б. Державне регулювання і контроль природокористування : монографія / С. Б. Бабюк. – К. : Либідь, 2011. – 289 с.
2. Данилов Л. Р. Методи управління природопользованием : монографія / Л. Р. Данилов. – М. : Наука, 2011. – 303 с.
3. Замиров А. Р. Планирование природопользования : монографія / А. Р. Замиров. – Астана : Кзыв, 2011. – 345 с.
4. Шор Р. С. Экономика природопользования и действительность : монографія / Р. С. Шор. – Минск : Знания, 2011. – 198 с.